

LITERATUUR EN KUNST

Het laatste werk van een onzer beste auteurs.

Asuncion, het Spaansche sprokje, door J. K. van Eerbeek. — Uitgeverij J. H. Kok, Kampen.

Er ligt iets zeer weemoedigs in om dit werk van Van Eerbeek te lezen en te bespreken. Immers, de auteur J. K. van Eerbeek (pseudoniem voor M. Boss) is in het najaar van 1937 geslorven, na een verblijf in 't Zuiden, waar hij tevergeefs herstel zocht. Na zijn dood werd dit boek uitgegeven. Het is het laatste van de korte rij uitnemende romans, waarmee hij de Christelijke literatuur verrijkte. En hoe groot het verlies is, dat we in het heengaan van Van Eerbeek leden, blijkt ten volle wanneer we dit laatste werk van hem lezen.

Er is een Hollandsche schilder, die op reis gaat. Die reis naar het Zuiden van Frankrijk is een vlucht, hij bekent het openhartig. Het is een opziggang voor „twee steenen” op zijn weg. De eerste is het echec van z'n laatste doeken, de tweede het sterven van zijn vrouw. Nu laat hij een ideaal, een jongensdroom in vervulling gaan. Hij zal zich in de Riviera vestigen, maar op zijn pas staat vermeld „goed voor de heele wereld”.

En daar, in Port-Mistral, waar hij denkt los te kunnen zijn van alle plichten die het leven oplegt, kruist het Spaansche sprokje zijn weg.

Zij heeft een kamertje in het tweede-rangshotel, waar hij zijn intrek heeft genomen. Een verwaarloosd, verslonsd daghijte, een „bloem der sloppen” is dit Spaansche kind. Ze moet hard werken om het geld te betalen voor de uitbesteding van haar vaderloos kind. Haar leven beweegt zich in afdalende lijn. Misdad en ontucht schijnen de eenige toekomstmogelijkheden te zijn voor Asuncion, wier naam „Hemelvaart” beteekent.

Wat beweegt den schilder, om zich haar lot aan te trekken? Hij bekent het zichzelf en ons aan het einde van het boek, als hij voor de zaak van Asuncion op weg is naar het politiebureau.

„Ben ik hiervoor naar de Midi gekomen”, dacht ik, „om me druk te maken over 't lot van deze Spaansche moeder, dat me niet aangaat? Waarom ben ik hier naar toe gekomen? Om vrij te zijn, om mezelf te zoeken. Om geen taak te hebben, geen verantwoordelijkheid; om niet voor anderen werkzaam te zijn, om naar m'n eigen belang eindelijk te kunnen zoeken — En nu ik dan heelemaal vrij ben — wat doe ik — Ik ben nog geen week in de Midi, of ik heb weer een taak”.

En tenslotte trekt hij de conclusie. „Ik ontdek wat ik niet zoo helder geweten heb: dat de zucht om te helpen den mensch ingeschapen is, even goed als de zucht om zichzelf te zoeken. Dat ik evenmin kan zonder taak-voor-anderen, als zonder levensdoel voor mezelf. Even onredelijk als het leven zelf, is die zucht om te helpen. Men kan wel gaan zitten en er over nadenken, of men inderdaad helpen wil — of het onze aard is of niet, om dat te doen — Tot een conclusie kom ik niet — Maar intusschen valt iemand vlak naast ons. En we hebben de hand al uitgestoken. We moeten zoo —”

Zie, in deze zelf-confrontatie ligt de kern van het boek uitgedrukt. De liefde van Christus drijft dezen auteur, die bekent: ik heb van kind af niet anders gedaan, dan langs alle stranden en straten van de wereld den aflocht naar Christus open gehouden.

Wie Van Eerbeek slechts kent uit zijn zware werk „Lichting '18”, dat voor sommigen onverteerbaar is door de psychologische spanningen die er in liggen, zal zich over dit boek verwonderen.

Van Eerbeeks boeken maken geen aanspraak op „vlotheid”. In „Beumer & Co” mag hij dan een andere richting ingeslagen zijn, de spanning van die korte week uit het jachtige leven van een kleinen middenstander geeft vóór aan dat boek, die ook in den stijl merkbaar is.

En nu is daar „Asuncion”. Het maakt op den lezer den indruk dat het zoo luchtig-weg, al causeerend, geschreven werd. Er ligt, aan de oppervlakte, iets speelsch in. Sommige gedeelten doen sterk denken aan Aart van der Leeuw, in zijn gracieuzen verteltrant van „Ik en mijn speelman”. Men vindt er dezelfde uitvoerige aandacht voor de kleurige kleinigheden van het leven, die de boeken van Aart van der Leeuw zoo'n bijzondere sfeer verleenen, van een even-weemoedige levensbezinning.

Maar hoe proeft men, onder die oppervlakte, de diepe levensliefde van Van Eerbeek. De liefde voor het leven, dat zich in heel de warme kleurrijkheid van het Zuiden voor 't laatst en 't schoonst zich aan hem voordeed. Hoe intens neemt de schrijver alles in zich op, wat om hem heen is. Hij dwaalt met Asuncion door de vieze, nauwe straatjes van het oude stadsgedeelte. „Dezelfde smalle straatjes als in Marseille. De huizen waren vier, vijf, soms zes verdiepingen hoog, en hoog boven onze hoofden hing het waschgoed. We zagen den ouden, Italiaanschen schoenmaker in z'n spelonk, bij het

licht van een olielamp, in gezelschap van een paar verweerde visscherstronies; een verdwaald doek van Dou.

De „tripier”, de penshandelaar, stond tusschen de prachtige roode tinten van de organen van een geslachte koe. Longen en lever hingen aan de lage zolder, en de gekookte maag en de kop, en de kalfspooten lagen op korte tafels in de straat. De vrouwen en kinderen keken er begeerig naar.”

Van Eerbeek verbergt zich niet in dit laatste boek. In enkele momenten legt hij, onverhuld en weerloos, het diepst van zijn hart open. Het is in het gesprek met de strandcolportrice, die hem vraagt of hij wel in de Evangeliën leest.

„Wat moest ik haar zeggen? Ik kon haar niet antwoorden, dat ik er nacht en dag in las — Dat ik mijn menschenleven lang over haar evangeliën nagedacht had. Dat ik dienzelfden nacht plotseling opgestaan was van m'n bed, om twee kleine woorden op te zoeken, die me in den zin kwamen. Ik kende ze heel goed. Ik had ze alleen dien nacht nog eens zwart op wit voor me willen zien. De nachten in den vreemde zijn soms zwaarder dan die in 't vaderland”.

Het heeft Van Eerbeek bij zijn leven niet aan waardeering ontbroken. Of hij door de massa altijd begrepen werd, is een andere vraag. De houding die hij zelf tegenover zijn werk innam wordt wel heel juist geteekend als de schilder met zichzelf gericht houdt over zijn werk.

„Ik heb me een ander doel gesteld dan men veronderstelt. Wanneer men iemand beoordeelen wil, moet men weten welk doel hij zich stelde. Schilderen is voor mij praten, op een vervoerde of neerslachtige, of droge — maar altijd door de aard van de stof bepaalde wijze. Het is: met z'n sentimenten op stap gaan: tot daar, waar de wereld en het ik elkaar vinden. Eénzijn. Het is voor die laatste roes, dat ik op reis ga. Mijn kunst is de evocatie van het instinct.

Men let tegenwoordig op andere zaken. Men verkiest een minder belangrijk schilderij, dat de massa boeit, en dat een geheel is, boven het experiment, ook al grijpt het dieper.”

Ligt in deze laatste regels niet de verklaring van het feit, dat de boeken van Van Eerbeek nooit „modeboeken” zijn geworden?

De uitgave is schitterend. De kleine zwart-op-wit teekeningen op het titelblad en aan 't einde van ieder hoofdstuk zijn van J. de Vries. De teekenaar verdient den lof, dat hij de sfeer in 't werk van Van Eerbeek buitengewoon goed heeft weergegeven.

M.

GR. GILHUIS-SMITSKAMP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Rationalisatie en Mechanisatie.

II.

„De mechanisatie heeft in ruime mate bijgedragen tot de ontwikkeling van het levenspeil van alle bevolkingskringen, niet het minst van de werkende en werkloze arbeiders”, oordeelde Mr. Colenbrander. En deze schrijver liet erop volgen: „Om dit levenspeil te kunnen behouden of nog meer te kunnen verhoogen, is o.m. voortdurende rationalisatie noodig, teneinde den kostprijs te kunnen drukken en daardoor de productie en den afzet te bevorderen.” (Wij spatieren.)

De hoofdredacteur van „De Opbouw” meende: „Door de mechanisatie is algemeene levensverruiming op breder schaal mogelijk geworden. De mechanisatie op zichzelf is een zegen. Hoe meer de mechanisatie en de rationalisatie toegepast worden, hoe groter ook de zegen worden kan.” (Wij spat.)

Beiden geven een stelling van vrijwel denzelfden inhoud, en trekken daaruit overeenstemmende conclusies.

Beschouwen wij om te beginnen de stelling.

Het is zeker niet gemakkelijk om de geschiedenis van de maatschappij, zooals die zich in den loop der tijden ontwikkeld heeft, weer te geven. Vooral het industriële tijdperk, waarin wij leven, plaatst ons voor groote moeilijkheden.

Noch het aantal factoren, dat de ontwikkeling daarvan geleid heeft en nog leidt, noch de verhouding tusschen de verschillende bekende factoren, kan thans reeds nauwkeurig worden bepaald. Mede daarom is het gevaarlijk om bij de beschouwing van een toestand, die zich op een zeker moment aan ons voordoet, in hoofdzaak slechts op de werking van één factor te letten, en de andere, die ook invloed hebben uitgeoefend, in zekeren zin te verwaarlozen. Vooral wanneer wij ons tevens aan een voorspelling wagen over een volgend stadium.

Nog niet zoo heel lang geleden meende een groot

gedeelte der wereld, dat slechts de werking van zekere door de Overheid gebouwde „pompiinstallaties”, die enorme hoeveelheden geld in circulatie konden brengen, de oude welvaart vermocht te herstellen. De experimenten, die met zulke machines verricht werden, schenen dat oordeel te bevestigen. Men vergat echter de voeding van die pompen zelf te bestudeeren, lette evenmin op hun energieverbruik, noch op hun inwendigen bouw. Het eenigste, waar de waarnemers oog voor hadden, was de „weldadige werking” van den stroom (die de werktuigen verliet) op den „armoedigen bodem”, waarmee hij in aanraking kwam. En natuurlijk, voor hen was nu maar één conclusie mogelijk: de capaciteit der pompen moet nog sterker opgevoerd worden, dan zal het land nog meer in bloei toenemen.

Tot op eenmaal het schoone bedrijf stagneerde. De aarde verzwoeg den stroom, de persapparaten konden het niet bijhouden en raakten defect. Er zijn groote lekken, zeide de een. Maar waar? Neen, Roosevelt is de schuld, beweerden anderen. Of was het geheele stelsel misschien verkeerd; was de bloei maar een schijnbloei geweest, die den bodem uitgemergeld had?

Doen sommiger beschouwingen over de rationalisatie en haar gevolgen, nu niet een weinig denken aan het optimistische oordeel over de nieuwe welvaart?

Het rationalisatieprobleem schijnt zoo eenvoudig: Het werk geschiedt straks meer „economisch”, de kosten worden verlaagd, het product wordt goedkoper (en dikwijls beter), de menschen kunnen dus voor hetzelfde geld meer koopen... het levenspeil gaat omhoog.

Niemand zal ontkennen, dat de rationalisatie en mechanisatie (we scheiden op het oogenblik deze begrippen; meestal wordt de mechanisatie als een onderdeel van de rationalisatie beschouwd) inderdaad het „levenspeil” verhoogd hebben. Daarover later meer.

Maar... bedenken we allereerst, dat zekere periodes in de industriële ontwikkeling (vooral ook de eerste tijden) zich door een groot tekort aan goederen en een overvloed van „gezond” geld kenmerkten. Crises werden in het algemeen vrij gemakkelijk overwonnen. De Westersche landen profiteerden in hooge mate van de rijkdommen der koloniën en vooral ook van de ontdekking van nieuwe goudvelden. Hun inwoners konden heel wat producten gebruiken, en hadden de middelen om ze te koopen. Daarmede deed de industrie haar voordeel.

„Compensatie” was er dus genoeg; er ontstond zelfs herhaaldelijk een tekort aan arbeiders; de plattelandsbevolking stroomde dan naar de steden.

Ook na den oorlog was er een groot gebrek aan goederen. Vernielingen, blokkades en zoovele andere handelingen hadden dit tekort veroorzaakt. Deze gedwongen beperking verwekte een warenhonger. Vandaar dat de menschen zich begeerig op de voorraden stortten, welke in de eerste jaren na den vrede aangeboden werden. Wel was de wereld aanzienlijk verarmd, maar dat bleek geen bezwaar. De koopers konden ruim crediet krijgen, „wissels op de toekomst” werden als goud gewaardeerd; een belangrijk gedeelte van het bezit was zuiver fictief. De fabrieken konden den afzet niet bijhouden, groote uitbreidingen waren het gevolg; de machines spotten goederen.

Daardoor bleef in menig land de werkloosheid voorloopig uit.

Mr. Colenbrander geeft in zijn artikel in A. R. Staatskunde (vierde kwartaal 1937) cijfers, die de overdenking waard zijn. Vóór 1930 daalde het werkzame personeel in de Nederlandsche industrieën niet; pas in 1931 en 1932 werden op groote schaal arbeiders ontslagen. Voor iederen tak van nijverheid noemt de schrijver het jaartal, waarin de daling begint. Die kwam, wordt dan opgemerkt, niet door de mechanisatie, maar door de conjunctuur.

„Een enkele blik op deze jaartallen”, heet het, „is voldoende om vast te stellen, dat de daling van het totaal-aantal arbeiders samenviel met de doorwerking van de wereld-crisis in Nederland. En waar mij geen enkele reden bekend is waarom zou moeten worden aangenomen, dat juist vlak te voren in al deze industrieën sterk werd gemechaniseerd, ligt de conclusie voor de hand, dat hier de crisis, en niet de mechanisatie verantwoordelijk gesteld dient te worden voor de vermindering van de werkgelegenheid. Deze conclusie vindt steun in de indexcijfers van de werkloosheid, gepubliceerd door het Centraal-Bureau voor de Statistiek. Dit cijfer, voor alle bedrijfsklassen...” laat zien, dat „van 1926 tot 1931, in welk tijdvak de mechanisatie toch regelmatig voortschreed, ziet men geen verhooging, zelfs in twee jaren (1928 en 1929) nog een verlaging van het indexcijfer. In 1931 stijgt het direct met 100 pCt. Alweer: duidelijk verband met den conjunctuurslag”. (Wij spat.)

Het oordeel wordt duidelijk uitgesproken: De mechanisatie (rationalisatie) zelf is niet de schuld; haar werking is doelmatig, en kan niet anders dan doelmatig zijn. De conjunctuur heeft het gunstig zich ontwikkelende proces nadeelig be-

K. S.

K. S.

invloed. Een factor van buiten af werkend. Zoo meenen ook deskundigen, dat Roosevelt met zijn „waarschuwingen” tegen hoogconjunctuur, en zijn „arbeiderspolitiek”, of „de internationale moeilijkheden” de „prachtig functioneerende geldcirculatie” verstoord hebben. De beursverslagen waren vol van dergelijke opmerkingen.

Mr. Colenbrander voelt echter een vraag komen, en stelt haar als ernstig onderzoeker ook.

„Maar”, schrijft hij, „heeft de toenemende mechanisatie den conjunctuur-omslag niet veroorzaakt, althans bevorderd? Met deze vraag, die niet is te ontgaan, betreden we wel zeer moeilijk terrein.” (Wij spat.)

„Eenig inzicht in deze zaak”, luidt het antwoord, „kunnen we ons verschaffen door eens na te gaan onder welke omstandigheden een industrie zal mechaniseeren. Een ondernemer zal tot geheele of gedeeltelijke vervanging van handarbeid door machinearbeid overgaan, indien dit — althans naar zijn inzicht — den bloei van zijn onderneming zal bevorderen. De belangen van de afnemers en van de arbeiders zijn daarbij ondergeschikt aan dit doel. Veelal zal het streven gericht zijn op kostprijsverlaging of op het leveren van een beter product voor den ouden prijs. De kostprijs per eenheid zal lager liggen, naarmate met dezelfde machines meer kan worden geproduceerd. De vaste lasten, welke door de toeneming van het vaste kapitaal beduidend stijgen, moeten immers worden opgebracht door de geheele productie. Hoe grooter deze is, des te geringer is het percentage voor vaste lasten per eenheid van het product. De ondernemer zal dus, indien zijn product dit mogelijk maakt, bij zijn calculaties uitgaan van een bepaald afzetprogramma, dat verwezenlijkt moet worden, willen zijn calculaties kloppen op de werkelijkheid. Het gevolg is: sterke stimulering van den verkoop door prijsverlagingen enz. Wanneer de mechanisatie gelijktijdig in een geheele industrie wordt doorgevoerd, ontstaat een buitengewoon felle concurrentiestrijd (die den drang naar kostprijsverlaging en uitbreiding van den omzet in hooge mate versterkt!), welke strijd na verloop van tijd slachtoffers doet vallen, zoowel onder ondernemingen als onder de arbeiders. En aangezien de drang tot kostprijsverlaging, en daardoor dus de prikkel tot mechanisatie, het grootst zal zijn in tijden van laagconjunctuur, waarin de omzet, althans wat de waarde betreft, meestal daalt, is het waarschijnlijk, dat dan de arbeiders worden uitgestooten, die voorshands noch in de betrokken industrie, noch elders werk zullen vinden.”

„Het boven geschetste verloop van zaken”, besluit de schrijver deze uiteenzetting, „doet zien dat de werkloosheid inderdaad gevolg kan zijn van te snelle mechanisatie, vooral in een depressie-periode. Men zij hier echter uiterst voorzichtig! Een dergelijke ontwikkeling behoeft niet steeds te leiden tot de conclusie dat stopzetting of tempering van de mechanisatie wenschelijk is. De omstandigheden kunnen van dien aard zijn, dat zonder mechanisatie de werkloosheid nog veel groter zou zijn”. (Mr. C. wijst dan o.a. op concurrentie van het buitenland, Japan b.v., en op zeer lage loonen bij „handmatigen arbeid”). (Enkele spat. in het citaat van ons.)

De schrijver in „A. R. Staatskunde” tracht deze conclusie met cijfers te bevestigen. Cijfers, die, zegt hij, ons laten zien dat de productiviteit per arbeider zich regelmatig ontwikkelde. „Deze ontwikkeling schied de mogelijkheid tot verhooging van het levenspeil van de snel toenemende bevolking, en zou in het algemeen geen nadeelige gevolgen voor de werkgelegenheid behoeven te hebben, indien niet diverse andere factoren aanwezig zouden zijn, die soms zeer nadeelig de werkgelegenheid beïnvloeden”. (Spat. van ons). De schrijver noemt: de ontvolking van het wereldhandelsverkeer, de industrialisatie van landen, die tot voor kort als zoodanig op de wereldmarkt geen rol speelden, de intrede van de gehuwde vrouw in het productieproces, en enkele andere.

We herhalen: „andere factoren” hebben volgens Mr. Colenbrander het gunstig zich ontwikkelende proces nadeelig beïnvloed. Het ging zoo mooi, toen kwamen opeens de storingen. Het is alsof hij zeggen wil: het rationalisatieproces zelf kan niet anders dan goede uitwerking hebben, daar kan het niet aan liggen. Als dat en dat niet gekomen was, zou de wereld zijn zegenrijke werking tot op den huidigen dag genieten.

Is deze conclusie nu juist? We erkennen: de schrijver heeft zich ernstig met het hem voorgelegde probleem („mechanisatie en werkloosheid”) bezig gehouden. Toch rijzen hier bedenkingen. In het bijzonder gelden die zijn antwoord op de vraag, die zich aan hem opdrong: of „de toenemende mechanisatie den conjunctuur-omslag niet veroorzaakt, althans bevordert heeft?”

Wij meenen, dat op deze vraag een bevestigend antwoord gegeven moet worden. Volstaan we op het oogenblik met een enkele aanduiding. De factoren, die Mr. Colenbrander, als „andere factoren” aanduidt, zijn ten nauwste met de mechanisatie verbonden.

Zij is mede de oorzaak van de ontvolking van den wereldhandel, doordat zij aan het streven naar autarkie een uitnemende technische basis gegeven heeft. Zij heeft de industrialisatie in verschillende landen krachtig bevorderd, doordat zij de verwerking van geheel andere grondstoffen mogelijk gemaakt heeft. Zij heeft vakarbeiders uitgestoot, omdat ongeschoolde krachten de eenvoudige manipulaties konden verrichten. Enzovoorts.

Maar vooral: de rationalisatie en mechanisatie heeft ook geleid tot kapitaalvernietiging. Vernietiging van kapitaal, aan de consumptie onttrokken.

Over deze bedenkingen den volgenden keer meer. A. B. I. B.

Nieuwe orgels.

III.

In de voorafgaande artikelen werd nog maar in het algemeen over de technische zijde van den orgelbouw gehandeld. In een tijdschrift van algemeen-cultureel karakter is het niet wel anders mogelijk, alleen het optreden in het algemeen aan te geven.

Als concrete voorbeelden voor het streven om aan de boven gestelde eischen te voldoen kunnen de onlangs voltooide orgels in de Gereformeerde kerken te West-IJsselmonde en Utrecht (Tuindorp) dienen.

Niet alsof dit in alle opzichten geslaagde instrumenten zouden zijn! Bij beide was b.v. de beschikbare ruimte te krap bemeten, waardoor voor het nevenklavier als rugpositief op de klankbordruimte boven de preekstoel beslag moest worden gelegd (een opstelling intusschen, die het geluid onbelemmerd de kerkruimte doet instroomen en aan den variëteitrijkdom in het meer sterke geluid ten goede komt). Bij het IJsselmondsche orgel waren belangrijke tegenwerkende factoren de ongunstige plaats van het orgel tegen de zoldering van celotex achter een kapsant, en het totaal gebrek aan eenigen nagalm in het kerkgebouw. In het Tuindorpgorgel moest oud materiaal van middelmatige kwaliteit worden verwerkt, hetgeen voor den adviseur een niet onaanzienlijke beperking in de mogelijkheden beteekende. En tenslotte waren in beide gevallen de beschikbaar gestelde financiën zeer beperkt.

Ieder, die deze omstandigheden in aanmerking neemt, zal verrast zijn door het resultaat, dat hier werd verkregen en in hoofdzaak te danken is aan het volgen van de gedragslijn, die in de vorige artikelen werd uitgestippeld.

Deze orgels hebben in verhouding tot hun registerbezetting ongewoon rijke begeleidingsmogelijkheden voor het gemeentegezag. Hun „volle werk” doet denken aan instrumenten van bijna den dubbel omvang. Toch zijn de afzonderlijke registers niet brutaal, noch zoetelijk bioscoopachtig, maar ingetogen, deftig, schoon.

Voor luxe-registers lieten de geldmiddelen en de ruimte geen plaats; elk register heeft zijn eigen karakteristieke functie, en is een element van betekenis in het geheel. Zulke orgels zou men symbolen kunnen noemen van een gemeente, die één lichaam is, waarin alle leden met hun onderscheidene gaven tot één doel eendrachtig samenstemmen. Het is verrassend, hoe ver deze symboliek in het geluid van deze orgels kan worden nagespeurd.

In hun uitwendig aspect (het front) geven deze orgels een juiste uitdrukking van hun inwendige opstelling, en voldoen zoo aan den eisch van waarheid, ook in de vormen der gebruiksvoorwerpen van het Huis des Heeren. Van hoeveel orgelfronten, oftewel schuttingen en pijpenmaskerades, in onze kerken uit de laatste twintig jaren kan dit worden getuigd?

Eenvoud en concentratie op de hoofdzaken spreken uit de strikt noodzakelijke speelhulpmiddelen, uit de sobere behandeling van kast en front, uit de afwerking van de speeltafels, uit de keuze der registerfamilies.

Inzicht in de eischen van dezen tijd, waakzaamheid, accuratesse leidden tot een passend gebruik van beproefde resultaten der moderne techniek (windmachines, gelijkrichters, elektrische tractuur, unitstemmen, e. dgl.).

Toch werd voortgebouwd op de resultaten, die de „vaderen” in den orgelbouw van vroeger tijden hadden bereikt (dispositie, mensureering, intonatie).

Van verantwoordelijkheidsgevoel en werkelijkheidszin getuigen de keuze van degelijke en duurzame materialen.

In deze parafraze is zoo langzamerhand ten voeten uit opgerezen een „levens- en wereldbeschouwing” ook in den orgelbouw in onze Kerken. Wij mogen blij zijn, dat er thans een bestaat. Over haar bestaansrecht behoeft na het in de

vorige artikelen opgemerkte niet meer te worden gedelibereerd.

Wel is het leerzaam, ofschoon niet altijd verkwikkelijk, de kritiek na te gaan, die ook in Gereformeerden kring werd uitgebracht op deze orgels als uitingen van die „levens- en wereldbeschouwing”. Wij sluiten daarbij de meer technische kritiek op details uit, niet alleen omdat deze in een vakblad thuishoort, maar vooral omdat voor ons doel slechts kritiek op de conceptie van deze orgels en niet op incidentele kleinigheden van beteekenis is.

De eerste kritische opmerking, die wij beschouwen, is deze: „Zijn de boven gestelde eischen niet toepasselijk op alle orgels, dus niet alleen op die in Gereformeerde Kerken?” Deze vraag is misplaatst, wanneer ze wil loochenen het oorspronkelijke karakter van de Gereformeerde levensbeginselen. Ze moet echter toestemmend worden beantwoord, wanneer wij de universele gelding dier beginselen inzien. De boven gestelde eischen gelden met een wisselenden cultureelen inslag in elken eeredienst waarin van het orgel begeleiding en omspelings van den gemeentezang wordt gevraagd. Ze werden dan ook in vroeger tijden, met name die van de Gereformeerde staatsreligie, nuchter en reëel opgevolgd.

In dezelfde lijn kan de opmerking liggen, dat „het in den orgelbouw slechts op doelmatigheid en praktijk, en niet op beginselen en theorie aankomt”. Ik acht deze neutraliteitsbewering door het in het vorige artikel opgemerkte voldoende ontzenuwd en zou er aan toe willen voegen, dat elke principiële actie zijn eigen doelmatigheid heeft, terwijl ook het begrip „praktijk” principieel en niet neutraal is bepaald.

Zij, die het bovengeschetste streven als „een culturele bloemlezing” brandmerken, mogen bedenken, dat het samenvoegen van resultaten van verschillende culturen nooit een karaktervol, stijlvol geheel kan tot stand brengen. De levendige discussies, die beide orgels hebben opgewekt, zijn er een bewijs van, dat juist iets met een eigen karakter tot stand kwam, waar meer achter zal. Het argument, dat hier dan toch maar antieke registerfamilies weer in eere werden hersteld, zegt niets, daar deze slechts als materiaal dienden voor den smeltoven, waaruit later een nieuw product te voorschijn kwam. Bovendien zijn in beide orgels sommige vindingen voor het eerst op nieuwe wijze toegepast.

De bewering, dat deze orgels „producten zouden zijn van persoonlijke liefhebberijen”, is in zoover juist, dat een orgel als kunstproduct evenals een kerkgebouw het cachet draagt van zijn ontwerper. Zij kan zelfs geheel waar worden genoemd, wanneer men hier onder „liefhebberijen” verstaat: inzichten in de eischen, die de Gereformeerde Eeredienst aan het orgel stelt. Zij is er geheel naast, wanneer men meent, dat de adviseurs hier op kosten van de betrokken orgelcommissies hebben geëxperimenteerd. De adviseurs kunnen, na het gebruik dezer orgels in den Gereformeerden Eeredienst gedurende verscheidene maanden, zeggen, dat (op misschien een enkel ondergeschikt detail na) met het beschikbare bedrag in de beschikbare ruimten het best mogelijke resultaat is bereikt, evenals ze dit van te voren op grond van hun ervaring en kennis konden voorspellen.

Natuurlijk hadden zij daarbij veel steun aan de vakkundigheid en toewijding van den orgelbouwer, die met name aan de intonatie van beide orgels het verlangde karakter heeft gegeven. Dit resultaat is een welsprekende weerlegging van het argument, dat een orgelmaker alleen maar goed werk kan leveren als hij met geen voorschriften te maken heeft. Juist door een samenwerking ten deze kan het zelfstandig inzicht van den orgelbouwer in de eischen van den Gereformeerden Eeredienst worden verdiept.

Intusschen dreigen ook bij deze „levens- en wereldbeschouwing” allerlei gevaren, die elke principiële actie kunnen besluisen:

Gedachteloos imiteren van onderdeelen, zonder uit het geheel in zijn inspirenden rijkdom te leven. Verouderen of archaiseeren en in den tijdstroom achterblijven. Gemakzuchtig schablonewerk leveren. Persoonlijke liefhebberijen op de spits drijven. Voor Gereformeerde beginsel uitgeven, wat het niet is. Deze dingen wreken zichzelf wel op den duur, maar kunnen beter achterwege blijven, al was het alleen maar om de vele lasten en ergernissen die ze met zich sleepen.

De orgels in de Gereformeerde Kerken te West-IJsselmonde en Utrecht (Tuindorp) hebben de orgelbouwkwestie in onze Kerken actueel gemaakt. Mogen zij de aanleiding zijn, dat de Gereformeerde kerkengangers ook dit onderdeel van den Eeredienst in het groote verband gaan zien en beleven, opdat zij hierin aan adviseurs en orgelbouwers de hoogste eischen stellen.

Dan zal dit mettertijd tot gevolg moeten hebben, dat het Christendom ook op deze bescheiden plaats zijn herscheppende kracht bewijst!

Rotterdam.

Mr. A. BOUMAN.

BUT

De door... die thans... nog steeds... len in zijn... desam, die... anichriste... uit te brei... tijd moge...

Het is... predikant... oefeningen... den de ge... troffen in... band met... land haar... dezer ger... onderwerp... afgewoen... gesta, t... oefening... als tot v... kerkdienst...

Niet mi... staatswege... heel te w... het streve... meer het... zicht te on... lijk veranc... de gemees... taktiek ge... een (dikw... ming wer... onderwijs... katholieke... vondig san... worden na... en omgel... vooralsno... confesie... mettertijd... „godsdien... der Duit... school zo... sprake m... evangelis... hand op... hand voo... mee is h... geworden... uit te oe... werd op... christelike... gevaarlike... „staatsge... vatbaar...

De verg... machtig... het volk... daarbij v... wil. In d... jongemen... lijdens v... is. Veel... matisch t... natuurlijk... regeering... gingen... regelen... gedeinsd... malen zij... zal voor... systeem... zich mee...

Duideli... de sterili... schied o... aanvoere... sultaat. V... een erfel... bij rechte... feit, dat... niet zon... de doorv... staatsweg... toepassin... goede vr...

Het zal... delijk zij... tafel wil... is. Aan... eerste v... dus. Ma... dus de v... zich onv... God en... schiedeni... toonen v... gezag in...